

Simon Jenko je bil nezakonski sin Jožefa Jenka, doma iz Praš št. 24, in Mine Košenina, doma s Podreče št. 19. Ker je bil Jožef zelo zal in vesel fant, je zanetil Minino srce in iz tega »požara« se je rodil dne 27. oktobra l. 1835. naš pesnik. Poročiti se mlada zaljubljenca nista mogla, ker Jožef še ni odslužil niti vojaščine. Pri tretjem naboru je bil pa Jožef potrjen k vojakom, nakar je moral odriniti za dve leti v vojaško službo. Služil je pri trenu. Ko se je vrnil domov, še vedno ni mogel takoj vzeti Mine, kajti Jožefov oče Lovrenc je bil še trden mož in ni hotel izročiti svoje kakih pet oralov obsegajoče kmetije sinu. »Gašpircevi« na Podreči (ne »Gašperjevi«) so se pa tudi upirali izročiti Mino, deklo z dveh gruntov, veseljaškemu nemaniču, zato je ostala Mina s sinom Šmonco še nadalje doma pri očmu. Po daljšem pogajanju so se pa vendarle zedinili. Lovrenc Jenko je izročil kmetijo sinu Jožefu. »Gašpircevi« so odšteli Mini 370 gld. dote in dne 30. septembra l. 1839. so obhajali svatbo, nakar se je preselila Mina z legitimiranim sinom k »Lovrenčku« v Praše. »Gašpircevi« so pa živahnega Šmonco tako vzljubili, da so ga odvedli ob vsaki priliki nazaj na Podrečo, kjer se je tudi sam očitno boljše počutil, zlasti ker se je domača hiša v Prašah le prehitro napolnila še s tremi brati (Francetom, Lovrencem in Ivanom) in tremi sestrami (Lenko, Mico in Mino). Oče Jožef je bil daleč po okolici sloveč čevljar (ne pa »K. k. Fuhrweser«) ter je zaslužil precej s šivanjem, mati Mina je pa obdelovala polje; tako so izhajali prav dobro.

Ko je dovršil Simon kranjsko normalko, ga je vzel »stric« Nikolaj k sebi v novomeški frančiškanski samostan, da bi se priučil ministriranju, cerkovništvu in sploh samostanskim opravilom. Pri sebi ga je hotel obdržati le kratek čas, nato naj bi se vrnil domov k očetu izučiti se čevljarstva, da bi vstopil potem v novomeški samostan kot frater-čevljar. Toda Simon je kazal tako veselje do knjig in do šole, da ga je vpisal tudi v gimnazijo, kjer je izvrstno napredoval. Vso oskrbo je imel v samostanu, le z obleko in obutvijo so ga zalagali od doma.

Ker je imela pa tedanja novomeška gimnazija le šest razredov, je odšel v sedmo šolo v Ljubljano. Tu ga je oče prav izdatno podpiral. Po maturi je bil pa na razpotju. Sam bi na vsak način rad odšel na Dunaj, doma so pa z vso silo pritiskali nanj, da mora v semenišče, dokler se ni res vdal. Odšel je v Celovec in doma so privezali vola za novo mašo. V Celovec je vzdržal Jenko le eno leto. Na Strbenčevo prigovarjanje, ki mu je obljubil tudi denarno podporo, je odšel jeseni l. 1856. kljub največjemu očetovemu ogorčenju in materinim solzam na Dunaj, kjer ga oče vsa leta ni hotel prav nič podpirati. Posebno je razžalil domače še z »našim liscem«, katerega so kmalu po Simonovem odhodu prodali. Poravnali so se šele po Simonovi vrnitvi, ker so bili prepričani, da je napravil razen zadnjega izpita že vse. Z očetom sta zahajala prav pridno v gostilno na bližnjo Jamo, sicer je pa živel Jenko vse življenje prav trezno.

Pesnil je Jenko pridno tudi še po izdaji svojih »Pesmi« (l. 1865.). To nam dokazuje obsežna literarna zapuščina v verzih in v prozi, ki jo je podedoval brat Ivan, po Ivanu sestra Mina, po njej pa sestra Mica, ki jo je pa pred kakimi tridesetimi leti obenem z literarno ostalino Ivana in vso korespondenco do zadnjega lističa sežgala, ker se ji je zdelo radi »preveč zaljubljene vsebine pregrešna«.

Fran Erjavec.

OCENE.

Alojz Kraigher: **Mlada ljubezen**. Roman. V Ljubljani, 1923. Založila Ig. pl. Kleinmayr in Fed. Bamberg. (261 strani.) Ob vrstnikih Ketteju, Iv. Cankarju in Zupančiču se je pojavil dr. Al. Kraigher kot leposlovec razmeroma pozno, v l. 1910., a tedaj nepričakovano zrelo in samostojno, in sicer z drzko naturalističnim govorom v zelo dramatičnem konceptu »Drama na travniku«, kateremu je kmalu sledila — mimo burke »Pustna noč« izredna senzacijska tridejanka »Školjka«, ki je mahoma ustvarila Kraigherju sloves. Nič manj vidno ni izšel l. 1914. Kraigherjev veliki slovensko-socialni in npravstveni roman »Kontrolor Škrobar«. Mimo manj vidnega (v Slovanu) je Kraigher za tem napisal ob prigradniški, Cankarjevem manom posvečeni »Umetnikovi trilogiji« zlasti roman »Mlada ljubezen« (Lj. Zvon). Knjižni natis romana je samo mehanski. Nočem Kraigherja že končno in veljavno oceniti in opredeliti. Povedal bi pa le rad, da je Kraigher Slovincem približno to, kar Srbom Bora Stanković. Oba črpati iz enega vrela, iz fiziologije spolnosti, in poznata skoro izključno samo ta študijski predmet. Pri obeh prekipeva bujnost »vsebine« preko tradicionalno usmerjene oblike in ekonomije in nekam živo barbarsko bije v obraz umetniški rabi zapadnega formalističnega racionalstva. To »rusovstvo« je v Slovincih in Srbih novo, ne verujem pa, da je že pravo — dostojevstvo, kakor je posnel Govekar. Sicer prednjači Kraigher ob Stankoviću glede vzornejše tehnike in kompozicije. Miselno pa je manj izviren in manj zajemljiv kot pisec »Koštane« in »Nečiste krvi«, ki je raposdsko prvoten v svoji avtohtonski folklori. Ob »Škrobarju« je »Mlada ljubezen« vsebinsko in kompozicionalno — napredek. Tam je bilo zbohotilo Kraigherju osrednje nad idejo romana, tu se mu jo je posrečilo oživiti v prav jasni dramatični katharzi: tam je bil cankarsko pesimističen, tu je modernošasovno aktiven pozitivist. Mogoče je namreč kompozicijo romana naslikati z izrazi dramskega shematizma: ekspozicija (pogl. 1, 2, 3, 4, 5), prvi del razvoja (pogl. 6, 7, 8, 9), druga stopnja dejanja (pogl. 10, 11), katastrofa (pogl. 12). Poglavlja IV., IX., XII. so temeljna, višek je v širokem devetem, v orisu Prešernove veselice v Zvezdi (nekaj sličnega je v »Škrobarju« primicija!). Tudi sicer je Kraigher občutil epiko v »Mladi ljubezni« dramatično. Prav po vzoru v drami eksponira v tragični ironiji (n. pr. Javornikovo bolezen str. 54 proti 254, »povodni mož« str. 189 proti 260, kjer si je seveda moral pomagati z ektemporativno komedijskim motiviranjem »izposojenega« avtomobila i. dr.). Da je Kraigher dramski, je dokazal sicer že v drami in romanu pred »Mlado ljubez-

nijo» v trpko poentiliziranem dialogu in režisersko impresionalnem orisništvu. Končno pa še tisti »trikot«, ki ga tu Kraigher rabi že kar permutacijsko: Tomo—Vera—Drnovšek, Mira—Tomo—Mara, Mira—Tomo—Vera, Helena—Tomo—Vera, Elvira—Tomo—Vera, Vera—Tomo—Micka, Javornik—Mira—Praznik, Javornik—Mira—Tomo, Javornik—Elvira—Breznik i. t. d. V teh trikotih, ki se zdaj notranje kavzalno med seboj sekajo, zdaj spet samo epizodalno dotikajo, životari zunanje kaj malo razgibano dejanje, ki sahne v besedoviti reflektivni meditaciji v problem in motiv romana: kako zorita Tomo in Vera iz »mlade ljubezni«, moške poltenosti in ženske mlade psihopatije v »veliko ljubezen« in tudi dozorita, ko sta vsak v svoji naravi kot moški in ženska zrastle v »harmoničnost« v sebi in med seboj. Nasprotnost ponazorujeta Javornik in Mira, srediujeta (popolnoma štatistovsko neobdelano) Breznik in Elvira. To rešitev problema in problem romana sam najlepše naslikati pustim Kraigherjevi lastni besedi: »Ali sva midva zrela, Tomo?« — »Mislim, da sva zrela — za sveti zakrament! Jaz sem premagal svojo zunanost (menda pojem materialistične teorije osredja!) in nagone svojega mesa. Ti si premagala svoje misli na ljubezen — greh (menda pojem kantovskega heteronomstva!), premagala si svoj obup in svoje stališče žrtvovanja.« — »Malo sram me je.« — »Bilo je potrebno! Šele takrat, ko si sklenila žrtev, je postala tvoja ljubezen nesebična — vélika ljubezen. Ne greh in smrt — življenje in odgovornost je ljubezen. Beg je strahopetnost — vztrajanje je junaštvo. Pa naj bi prišla nezvestoba in izdajstvo — ljubezen vztraja!« — »Če je ljubezen zakon in zakrament — ...potem sva midva že zakonca in sva prejela sveti zakrament! Potem imava že pravice...« — »Pravice imava, ljubica, in — dolžnosti! Dokler ne moreva prevzeti popolne odgovornosti, ostane najina ljubezen čista!« — Že iz navedenega utegne biti jasno, kako in kaj uči Kraigher. Jasno ne zna povedati in kar je povedal, je eklektično iz avtonomne moralke: monistični materializem, neokantianstvo, Wundt, Herbart, Paulsen... Pot do »harmonične zrelosti« vidi Kraigher v delu (pragmatizem!) in, ko obsoja epikurejski individualizem in koketira z izrazi katoliške moralke (teološke čednosti: vera (Vêra), upanje, ljubezen, greh, sveti zakon, zakrament), ne ve govoriti drugače kakor vsak drugi materialni utilitarist: gnusi se na »štacunstvo« (bordel) in ve kazni zanje v spolnem okuženju in progresivni paralizi. Lica v romanu so številna, a so več in manj le pestri odtenki enega tipa: donhuanski Javornik, ki je spolno okužen, čisti, novelski Praznik, »zreli« Breznik ob »zreli« Heleni in dozorevajoči Elviri, packasti Bogdan, filistrsko tježoli Drnovšek, komedijsko situacijski notar Zorko, Vera, Mara, Dana, Magda i. t. d., vse ena sama fiziologija in fizionomija in le Mira je živa, a še Mira se mi zdi znana iz »Školjke« in »Kontrolorja«. Individualnost sicer, ki je manj nazorna kot so tipi. Zato verujem, da je Kraigher ta lica zares sam doživel, doživel v letih 190x..., morda tudi pozneje za »narodne vlade« v Ljubljani,

ki pomeni ali lapsus ali anahronizem (prim. str. 77 in 186!). Stoji, da zna Kraigher opazovati kakor še noben slovenski pisatelj pred njim. Opazuje pa le bolj stanovsko metodizirano kot zdravnik in sega enostransko samo v fiziologijo, ne v dušo. Študira in ne ljubi. Zato tudi ogreti ne more. Tistega, kar imenuje Nemeč »Gemüt«, nima, poezije nima. Navedeni Župančič (str. 139) je pač pristni pesniški krik, Kraigherjeva navedba samo kričeče dokazuje, da on sam iz sebe ni znal zajeti svojega glasu. Ta nedostatek poleg jezikovne neuglajenosti jemlje »Mladi ljubezni« pridevek dovršenosti. Knjiga le redkokrat dahne v buršikozno živi besedi »Škrobarja«, duh tujega jezika leži nad sleherni stranjo v knjigi. Pa da bi bil Kraigher vsaj v knjigi izličil obliko vtoliko, vkolikor bi bil mogel z majhnim trudom ob Brezniku. Ali Kraigher ni bral, da je tudi njemu povedal, kje greši? (Prim. »Isto čustvo nadčloveškega razkošja, uživajoč najvišjo mero pozemeljske krasote, ga navdaja 12, oko v oko 12; Tomo šeta okoli gred. Roke v hlačnih žepih 12; pravila mu je bila 14; upala je bila 16; Henrika ni bilo gnalo 17; ranjki 13; z vekami (vekami) 33; se je zastrmela 93, 227; za narodovo korist 205; igrati ulogo 250; svojega (njenega) 249; vsaki 257; i. p.). Priznam, da so to opravičljive malenkosti ob elementarno močnem osnutku in velikem socialnem smotru. Zato jih ne bi omenjal; pa sem jih moral, ker sodim, da je bil Kraigher ob novem natiskovanju svoje povesti že močno — desintereziran. In to in pri Kraigherju ni znak »vélike ljubezni«, je — greh! — — —

Dr. I. Pregelj.

Franjo Onič: **Darovanje**. 1923. Tisk tiskarne A. Rodè v Celju.

Nekdo me je opozoril, da vnanja oblika Oničevih pesmi, tiskanih na ležeči osmerki, nekaj pomeni. Če odpreš zvežčič na strani 27. in pripreš trepalnice, se ti v obrisih pokaže stiliziran pečat, prav kakor je pesmi ime »Poljub pečatov«. Ne, sem rekel, Onič dela s tiskovnim likom svojih pesmi kakor drugi s stilom in besedo: ker nima plastike v sebi, se v plastiko odevlje. Kako bi sicer v Prvi besedi (str. 17.) mogel peti »mogočni pometač, ki pometa na vse strani oblake neba, peščene zemlje in morjâ —«:

»Ne morem priti do fontane
vedno iznova prelivajočih
se studencev, predno se nisem
vrgel iz enega kota vseh hodnikov
in drevoredov v drugi kot
in sprejemal samega sebe
v naročje, enkrat na tleh,
enkrat na stropu in med
vejami, in viziral preko
samega sebe v poševnem kotu
v ogledalu za seboj in pred seboj
na sebe. —»

Tako pa se mož
tudi na oči
meče iz kota
v kot.